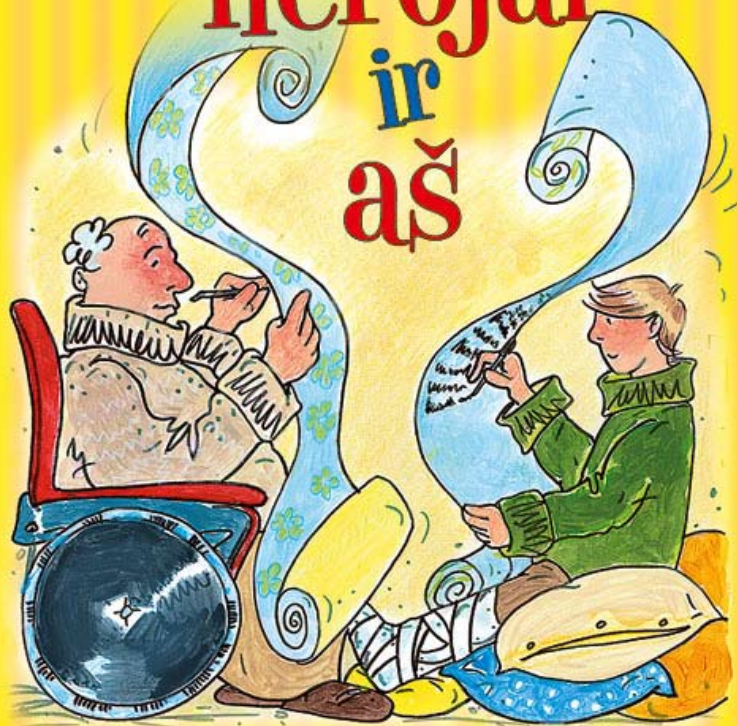

JAMES KRÜSS

Mano prosenelis, herojai

ir
aš

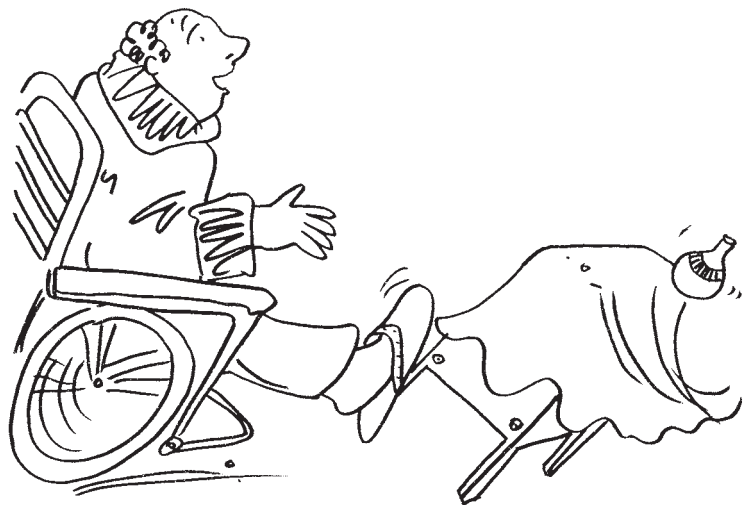
PIRMADIENIS

Kai aš buvau keturiolikos metų, mano prosenelis jau baigė devintą dešimtį. Tačiau sveikata dar nesiskundė ir proto dar buvo blaivaus. Vasarą kasryt nusileisdavo mūsų mažos salos pakrantėn pasikalbėti prie tilto su parplaukusiais iš jūros žvejais. Žiemą tebetaisė tinklus arba darė plūdes omarų bučiams.

Bet šit, vos tik suėjus aštuoniasdešimt devyneriems metams, spalio mėnesį, jį ištiko priepuolis, lyg žaibas į medį trenkė. Tas priepuolis, tiesa, nenuvarė mano prosenelio į kapus (ne taip greitai toks tvirtas vyras pasiduo-da), bet dviem mėnesiams lovon vis dėlto paguldė. O kai vėlei pakilo iš patalo, kojos jau nebeklausė taip gerai, kaip anksčiau. Todėl jam buvo įtaisytas invalido vežimėlis.

Tą judamą baldą prosenelis iš pradžių keikė paskutiniiais žodžiais, bet ilgainiui labai pamėgo ir paskui visai su juo nesiskyrė.

Tačiau tai nepatiko mano senelei, pas kurią jis gyveno, ir ji pasitelkė pagalbon mane, kad, jos žodžiais tariant, sutramdyčiau su savo vežimu po namus lakstantį senį. Mat prosenelis mane labai mylėjo, be to, mokė kurti eiles, rašyti istorijas. Tuo metu man kaip tik buvo

supūliavęs kojos kulnas: norėdamas pasipuikuoti buvau apsiavęs per ankštus batus. Dėl to nereikėjo eiti į mokyklą ir galėjau atsidėti prosenelio ramdymui.

Senelė gyveno Helgolando salos viršuje, ant uolos. Todėl mes ją vadinome Aukštutine Senele. O kitą senelę, gyvenusią uolos papėdėje, aišku, vadinom Žemutine.

Pas Aukštutinę Senelę aš persikėliau gruodžio mėnesį. Prieš dvi dienas ji atėjo pas mano tėvus ir pasakė, kad Didysis Vaikas su savo riedančiu krėslu jai apvertęs aukštyn kojom visus namus. Jeigu ir toliau taip bus, tai, ko gero, kambariuose reikės pristatyti kelio ženklų.

– Atsiųskit pas mus Mažąjį Vaiką, – pasakė ji baigdamą. – Juodu galės sykiu kurti, ir namuose vėl bus ramu. (Didysis Vaikas buvo ne kas kitas kaip mano prosenelis, o Mažasis Vaikas buvau aš. Taip mus šeimoje vadino.)

Tad vieną giedrą šaltą sekmadienį nuklibikščiau su savo supūliavusia koja į Trafalgaro gatvę pas Didįjį Vaiką. Sveikindamasis jis man pamerkė akį.

– Moteriškos nusprendė, kad mudviem reikia vėl griebtis kūrybos, – pasakė. – Ar padarysim joms tą malonumą?

– Žinoma, – atsakiau aš.

– Kada paskutinįsyk eiliavom ir kūrėm istorijas, vaike?

– Mes juk dažnai kurdavom.

– Aš norėjau pasakyti, kada paskutinį sykį ilgėliau užsiėmėm kūryba?

– Prieš ketverius metus, seneliuk. Kai Anikė ir Johanelis sirgo tymais.

– Teisybė, teisybė!

Prosenelis patogiau atsisėdo vežimėlyje ir paliepė savo dukrai, mano Aukštutinei Senelei:

– Nuo rytdienos pradėk kūrėti palėpės kamaraites. Mudu tenai kursim, kad nesipainiotume tau po kojų.

– Kūrėti palėpę?! – sušuko pasibaisėjusi Aukštutinė Senelė. – Ar žinai, kiek kainuoja anglis? Gal mes kokie milijonieriai?

– Gerai, – tarė prosenelis, – tada mes kursim čia, apačioj, kur šilta.

– Apačioj? – suspigo Aukštutinė Senelė. – Nesulauksit! Kai jūs kuriat, viskas apvirsta aukštyn kojom. Aš jau žinau. Malonėkit kurti miegamajame antrame aukšte.

– Lovose kurti gerai, – atsakė Didysis Vaikas, – tik va, mintis čia aptingsta. Antrame aukšte mes tikrai nekursim.

– Nekursim! – kaip aidas pakartojau aš.

– Visi vyrai vienodi! – sumurmėjo Aukštutinė Senelė ir pusbalsiu pridūrė: – Nuo rytdienos pradėdu kūrenti palėpę.

Mums, poetams, tai buvo didelė pergalė, visu frontu, tad nusiraminę ir patenkinti nuėjome į antrą aukštą miegoti.

Beje, kitą rytą – pirmadienį – keltis į palėpę kol kas negalėjome. Aukštutinė Senelė, pasikvietusi talkon keturias kaimynes, tol triūsė, kol abiejuose palėpės kambarėliuose viską nuobodžiai surikiavo, iš jaukaus jukinio padarė tai, ką namų šeimininkės vadina tvarka. Jos plūkėsi gerą pusdienį. Pirmiausia šlavė, šveitė ir vaškavo grindis, paskui kabino ir raukė ilgiausias užuolaidas, sukrovė ant lovų kalnus pagalvių ir, žinoma, visur nušluostė dulkes.

Mudu, poetai, tuo laiku pritilę tūnojome svetainės kampe, per pietus gavome greitomis išvirtos sriubos, nė vienam iš mudviejų nepatikusios, ir lengviau atsikvėpėme, kai Aukštutinė Senelė prieš tris pareiškė:

– Galit kraustyti į viršų. Vežimėlį Jaspersas paskui užneš.

Šlubuodami mudu, abu vaikai, šiaip ne taip stačiais laiptais užsiropštėme į palėpę. Užgabenti į viršų gremėzdiską vežimėlį, pasirodo, buvo ne taip lengva, ir visi mes turėjome padėti dėdei Jaspersui. Bet pagaliau poeto ratai atsidūrė ant aukšto, ir prosenelis tuojau į juos įsėdo.

Palėpė buvo neįtikėtinais pasikeitusi. Jos viduryje, kur paprastai kabodavo džiovinami skalbiniai ir žuvys,

buvo patiestas kiek pablukęs raudonas takas. Jis ėjo nuo mano kamaraitės durų šiaurėje ligi prosenelio kamaraitės durų pietuose.

– Na va, – tarė Didysis Vaikas, – pagaliau poetai susilaukė pripažinimo. Mus pasitinka su raudonais kilimais. Tiktai vargu ar čia iškart galėsime kurti. Teks patiems pasirūpinti kūrybine netvarka, kitaip nieko doro neišeis.

Prosenelis kaip visada sakė teisybę. Mudviejų kamaraitės atrodė taip, lyg būtų paruoštos baldų parodai. Ant stalų ir komodų megztos staltiesės, maži langeliai taip apkarstyti užuolaidomis, kad nepraleido nei šviesos, nei žvilgsnio į lauką. Ant sofų ir krėslų pūpsėjo pagalvės, visos tvarkingai išpaustos per vidurį, kad kampai styrotų kaip zuikio ausys. Jų buvo tiek daug, jog galėjai pamanyti, kad čia haremas. Tiktai jūrinių kalendorių šūsnys, tvarkingai sudėtos abiejose kamaraitėse, rodė, jog jose skirta gyventi poetams. Taigi užteko vien mesti į vidų žvilgsnį, kad praeitų bet koks noras kurti.

– Kai šeiminkės triumfuoja, mūzos tyli, – atsiduso prosenelis.

Jis atvažiavo į mano kamaraitę vežimėliu, sukdamas ratus rankomis. Maža geležinė krosnelė jau užė kampe.

– Rašysime, – toliau kalbėjo senolis, – ant apmušalų, vaike. Ant blogosios pusės. Ką tik pastebėjau, kad jų čia yra. Po kairei prie tavo durų.

– Bet juk senelė nori jais prieš Kalėdas išklijuoti svetainę.

– Ant sienų matyti tik geroji pusė, vaike. Apskritai turiu pasakyti, kad gyvenime retai kada pamatysi blogą pusę, – pridūrė jis.

Ar galima buvo tokiems protingiems žodžiams prieštarauti? Atnešiau, kaip lieptas, į kamaraitę apmušalų ritinį, dėl visa ko užkišau duris ir pasakiau:

– Galim pradėti.

– Nesąmonė! – suniurzgė prosenelis ir išsitraukė iš užpakalinės storų tamsiai mėlynų žvejo kelnių kišenės du dailidės pieštukus. – Nesąmonė iškart pradėti! – pakartojo jis. – Pirmiausia, aš noriu parūkyti, antra, iš čia turi išnykti visos tos pagalvės ir užuolaidos, trečia, aš negaliu kurti pagal laikrodį ir, ketvirta, man reikia idėjos.

– Šalin užuolaidas ir pagalves! Šen pypkę ir idėjas! – klusniai pakartojo aš.

Paskui užvyniojau aukštyn ir užkišau už karnizo užuolaidas, sumečiau visas pagalves ant mažosios sofos, nuklibikščiavau raudonuoju taku į prosenelio kambarį atnešti pypkės, tabako ir žiebtuvėlio, vėl užkišau duris, atsiguliau ant pagalvių kalno ir atvėpiau apatinę lūpą.

Kaip ir prosenelis, esu įpratęs atvėpti apatinę lūpą, kai man kyla kokia idėja. Bet jeigu darau atvirkščiai, iš to retai būna naudos, – atvėpus apatinę lūpą, nebūtinai kyla idėja.

Taip ir tada buvo. Kolei prosenelis dūmijo ir pamažiukais važinėjosi po kamaraitę, aš gulėjau ant pagalvių, spoksojau pro langelį į kaimynų stogus ir niekaip negalėjau ko nors doro sugalvoti.

Proseneliui, atrodo, sekėsi geriau. Mačiau, kaip jis lėtai, sulig idėjos gimimo tempu, vėpė apatinę lūpą, pasikui staiga susičiaupė, patraukė dūmo ir tarė:

– Turiu, vaike!

– Ką turi? – paklausiau sutrikęs.

– Idėja! Ir, atrodo, visai neblogą. Ar prisimeni, kaip mes prieš ketverius metus mokėmės kalbos?

Aš linktelėjau.

– Vadinasi, dabar mes jau tiek įgudę, jog galime kalbėti apie svarbesnius dalykus – pasaulį, gyvenimą ir žmones.

– Ką čia daug pasakysi apie žmogų, seneliuk. Kiekvienas turi nosį, dvi akis, dvi ausis, vieną burną ir keturis prosenelius.

– Ir vienas kitas, – papildė mane prosenelis, – gali mums būti pavyzdys, herojus.

– Herojai nuobodūs, – nepatenkintas sumurmėjau. – Man nepatinka legenda apie Zygfydą.

– Ir man nepatinka, – nusijuokė prosenelis. – Be to, aš visai nelaikau Zygfydo herojumi.

Dabar aš jau susidomėjau.

– Kaipgi, – paklausiau, – kodėl jis ne herojus?

– Matai, vaike, žmonės į herojus žiūri nevienodai. Šit aš ir sugalvojau: kursime įvairias istorijas, eilėraščius ir aiškinsimės, kas yra herojus ir ką galima laikyti herojumi. Aš, pavyzdžiui, esu įsitikinęs, kad herojumi galima būti tikrai tam tikrą akimirka, tik tam tikromis aplinkybėmis, bet ne nuo lopšio iki grabo lentos. Man, pavyzdžiui, atrodo, kad Janas Jansenas kartą buvo herojus.

Čia aš neištverčiau ir garsiai nusikvatojau, mat apie Jano Janseno bailumą žmonės pasakojo visokiausių juokingų istorijų. Man buvo nesuprantama, kodėl mano prosenelis laiko herojumi kaip tik Janą Janseną. Todėl paprašiau paaiškinti.

– Mielai, vaike, – atsakė prosenelis. – Tiesa, ta istorija gan ilga. Bet jei turėsi kantrybės...

– Žinoma, turėsiu, – nutraukiau aš jį, nes man magėte magėjo išgirsti apie Jano Janseno žygdarbį.

– Tada klausykis!

Prosenelis patogiai atsilošė kėrsle, prisitraukė arčiau ant stalo gulinčią peleninę, kelis sykius giliai užsitraukė ir ėmė pasakoti:

Istorija apie Janą Janseną ir gražiąją ledi Violetą

Janas Jansenas, gyvenęs apie devyniolikto amžiaus vidurį, buvo Helgolando salos oro spėjikas. Jis išpranašaudavo visas audras ir sausras. Janas Jansenas suprato dangaus ir jūros tvarką, žinojo jų kaprizus. Prieš plaukdamas į jūrą, laivininkai klausdavo jo patarimo. Žvejai atėję domėdavosi, kodėl į tinklus nebepakliūva silkių arba kur dingo omarai, metų metus lindėję povandeninių uolų plyšiuose.

Be to, tas Janas Jansenas buvo mažas kaip pupų pėdas ir toks bailus, kad jo bailumas buvo tapęs priežodžiu. Jei gu kam nors pristigdavo drąsos, žmonės jam sakydavo:

– Nebūk kaip Janas Jansenas!

Janas bijojo ne tik šunų, bet net kačių ir pelių; drebino kinkas ir prieš salos gubernatorių anglą, ir prieš vaistininką, mėgstantį iš jo pasišaiptyti. Bijojosi tamsos ir tirtėdavo, jeigu kada – o tai atsitikdavo labai retai – neramiu oru išplaukdavo jūron žvejoti. Trumpai tariant, Janas Jansenas buvo tikras zuikis.

Tikra jo priešingybė buvo gražioji ledi

Violeta iš Londono, anglo gubernatoriaus sesuo, gyvenanti pas brolių saloje. Janas Jansenas slapta ją dievino už tai, ko jam taip trūko, – už drąsą. Ledi Violeta buvo tiesiog beprotiškai drąsi. Moteris su angelo veidu ir liūto širdimi.

Vieną dieną stovi Janas ant aukščiausios salos uolos ir mato: ledi Violeta sėda į valtį ir plaukia jūron, nors ant tilto stiebo iškeltas juodas kamuolys, audros ženklas. Janui Jansenui ženklų nė nereikėjo. Debesys ir vanduo jam jau seniai rodė, kad bus audra. Todėl pamatęs išplaukiančią ledi, susirūpino ir pakraipė galvą. Net ėmė mojuoti tikėdamasis, kad ji pastebės ir sugrįš. Bet ledi nežiūrėjo į Janą. Ji sparčiai yrėsi pirmyn, vis toliau nuo kranto.

– Jei nebūtų tokia velnioniškai vikri, už jos gyvybę neduočiau nė sudilusio skatiko, – sumurmėjo Janas. – Geruoju tai nesibaigs.

Jis atsiduso ir nuėjo namo išsivirti arbatos.

Bet po valandos nerimas jį vėl išginė į lauką pasidairyti ledi Violetos. Ji buvo virtusi juodu tašku toli jūroje, o audra – Janas tai žinojo – turėjo tuoj tuoj prasidėti. Pro žiūroną jis vis dėlto pamatė, kad ledi jau apgręžusi valtį ir iriasi atgal į salą.

– Kas iš to! – sumurmėjo jis. – Audra beregint pratrūks, o krantas toli!

Vos jam spėjus ištarti tuos žodžius, nuo jūros atlėkė pirmi vėjo šuorai ir pradėjo lyti. Janas suprato, kad bus tokia audra, kokios sala seniai neregėjo. Jis parbėgo namo, apsirengė neperšlampamais drabužiais ir apsiavė guminius batus, užsivožė ant galvos ziudvesterį, užsirišo jį pasmakrėje ir nušlumsėjo pakrantėn prie tilto.

Leisdamasis laiptais uolos pakraščiu nesyk gavo kibitis į turėklus, kitaip vėjas jį būtų nubloškęs žemyn. Įsilijo, viršum jūros ėmė blyksėti pirmi žaibai.

Atsidūręs ant tilto, Janas pamatė ruošiamą gelbėjimo valtį. Žvejai jau metė burtus, kam teks plaukti jūron.

„Kas per kvailystė! – galvojo Janas. – Šeši vyrai rizikuos gyvybe dėl vienos moters, sėdinčios daug geresnėje valtyje ir vikresnės už juos visus šešis sykiu paėmus.“

Bet per savo bailumą nedrįso to pasakyti garsiai. Tik-tai pamatęs, kad ir jo paties sūnus ruošiasi mesti burtą,

tas mažas žmogelis staiga įpyko. Jis priėjo prie vyrų, susibūrusių kaip paprastai žiemą tuščiame muzikos paviljone, ir sušuko:

– Neplaukit, vyrai! Bus tokia audra, kokia pasitaiko tik sykį per šimtą metų. Ledi valtis geresnė, ji gal ir neapsivers, o jūsiškė tikrai. Kvaili būsit, jei plauksit!

– Reikia daryti, ką galim, tėve, – pasakė Jano Janse-
no sūnus Broderis. – Mūsų pareiga bent jau bandyti ją gelbėti.

– Nėra pareigos žudyti, vaike! Pasižiūrėkit į jūrą! Tai tik pradžia! Jeigu apsiversit jūs, bus šeši lavonai. Jeigu apsivers ledi – tiktai vienas!

Vienas žvejys neapsikentęs nustūmė Janą Janseną į šalį.

– Eik iš čia, seni! Nieko tu neišmanai. Mes gelbėsime ją. Ir Broderis plauks sykiu.

Ūmai Janas Jansenas taip pasikeitė, kad jo nebegalėjai atpažinti. Jis nutvėrė savo sūnų už rankovės ir ramiai, nors išblyškęs kaip lavonas, tarė:

– Tau dar nėra dvidešimt vienerių. Aš draudžiu tau plaukti. Tu juk mano vienturtis sūnus.

– Jeigu neleisi plaukti, aš tau daugiau ne sūnus, – pasakė Broderis taip pat išblyškęs.

– Gali mane niekinti, vaike, bet lik gyvas! – atsakė Janas. – Visiems čia esantiems girdint draudžiu tau plaukti. Įstatymas mano pusėje.

Jis paleido vaikiną ir nuėjo per audrą ir lietų ant tilto.

Vyrai paviljone susižvalgė. Tokį Janą Janseną jie matė pirmąsyk. Dabar jiems Janas atrodė didžiausias bailys,

bet drauge kėlė ir pagarbą. Vietoj Broderio, dar kartą metus burtus, valtin buvo paimtas kitas žvejys, o vaikinai, įtūžę ant tėvo, liko krante.

Išplaukiant gelbėjimo valčiai – į tą laiką ant tilto susirinko būrys salos gyventojų, – jūra kaip reta įsidūko. Per tiltą jau ritosi pirmos bangos. Dangus ir vanduo susiliejo krūvon. Greičiau per stebuklą negu vyrų pastangomis valtis atsiskyrė nuo kranto. Netrukus gelbėtojus buvo galima pamatyti tikrai tada, kai juos viršun iškeldavo itin aukšta banga.

Salos gyventojai stovėjo ant tilto ir žiūrėjo į valtį. Jie sykiu ir bijojo, ir didžiavosi, – bijojo dėl plaukikų gyvybės ir didžiavosi jų drąsa. Janą Janseną, uždraudusį savo sūnui plaukti, visi tikrai niekino.

Audra dar smarkiau įsišėlo. Žmonės turėjo išsivaikščioti po namus, nes vanduo vis kilo ir jau bėgo į rūsius. Sujudo visa sala. Žmonės, užsilipę ant uolos, stebėjo jūrą pro žiūronus. Bet ką ten įžiūrėsi per tokį lietų. Kartais kai kam pasirodydavo, kad mato valtį, bet paskui paaiškėdavo, jog tai tamsi bangos siena.

Netrukus dar ir sutemo. Buvo uždegti dujiniai žibintai ir aliejinės lempos. Palei tiltą susibūrusi minia vis labiau tilo.

Tik staiga visi ėmė vienu balsu šaukti:

– Atplaukia! Atplaukia!

Netoli tilto šmėstelėjo valtis. Banga ją iškėlė ir paskui vėl nugramzdino.

– Negali priplaukti! Reikia mesti gelbėjimo ratus! – sušuko kažkas.

Tą akimirką valtis vėl pasirodė ant bangos keteros, žmonės ją matė neaiškiai, bet tai buvo tikrai valtis ir visai čia pat. Paskui putojanti banga ją metė ant kranto. Nespėjus grįžtančiai bangai nusinešti valtios atgal, per bortą stryktelėjo kažkoks žmogus. Kita didelė banga jį pamėtėjo toliau į krantą.

Du vyrai ryžosi įbristi į vandenį, bet žmogaus nutverti nespėjo: vanduo jį nusinešė atgal. Kita banga skęstantįjį vėl atplovė, ir šikart gelbėtojams pasisekė. Jie išnešė žmogų į sausumą. Pasirodė, jog tai ledi Violeta.

O tų šešių vyrų salos gyventojai veltui laukė ligi pat ryto. Jų lavonus Šiaurės jūra po kelių dienų išmetė į krantą.

Praėjus savaitei po nelaimingo atsitikimo, visi šeši buvo palaidoti mažose salos kapinėse. Ledi Violeta dalyvavo laidotuvėse. Prie atvirų karstų ji pasakė kalbą, pavaduodama savo brolių, gubernatorių, kuris tuo metu buvo Londone.

– Jūs, – pasakė ji, žiūrėdama į karstus, – išplaukėte manęs gelbėti. Aš elgiausi kaip beprotė ir nepagalvojau apie pavojų. Tegu Dievas atlygina jums visiems! O gyviesiems... – ledi atsigręžė į laidotuvininkus, – gyviesiems štai ką pasakysiu: plaukti į jūrą buvo beprotybė, o ne žygdarbis. Tokiu oru, su tokia valtim niekas negriš. Tiktai vienam iš jūsų, mažajam Janui Jansenui, užteko drąsos tai beprotybei pasipriešinti. Jis žinojo, kokios gelbėtojų valtys. Pažinojo pačius gelbėtojus. Suprato, kad aš greičiau išsigelbėsiu negu tie šeši. Jam užteko proto pasakyti, kad šešios gyvybės už vieną – per didelė

kaina. Ir jis buvo teisus. Jei ateityje kada teks rodyti drąsą, tai elkitės protingai, nelįskite akiai mirčiai į nasrus! O dabar pasimelskim už mirusius!

Žmonės ėmė melstis. Visi stebėjosi dėl tokios gražios ledi Violetos kalbos. O Jano Janseno sūnus Broderis ligi pat laidotuvių pabaigos stovėjo nudelbęs akis į žemę.

Kolei prosenelis pasakojo, kamaraitėje sutemo. Todėl aš įjungiau šviesą, ir mudu su juo mirksėdami pasižiūrėjome vienas į kitą.

– Na? – paklausė prosenelis. – Ką tu pasakysi apie Janą Janseną, vaike?

– Man atrodo, senoli, kad tie šeši vyrai, plaukę gelbėti ledi, buvo savaip didvyriai. Jie žinojo, į kokį pavojingą žygį leidžiasi, ir vis dėlto nepabūgo.

– Galimas daiktas, vaike, kad tiktai Janas Jansenas gerai suprato, kaip jie rizikuoja. O jeigu patys būtų viską supratę, aš juos laikyčiau nutrūktgalviais ir bepročiais. Tačiau nutrūktgalviai ir bepročiai dar ne herojai.

Aš buvau beprieštaraujās, bet išgirdau kažką lipant laiptais į viršų. Prosenelis taip pat suklusęs pasižiūrėjo į duris ir tarė:

– Tučtuojau pakišk apmušalus po sofa, vaike! Ir tyliai atšauk duris. O užuolaidas nuleisk žemyn.

Kaip man pavyko taip greit įvykdyti visus jo nurodymus, dabar tikrai nepasakysiu. Bet pavyko. Kai Aukštutinė Senelė įžengė pro duris, mes ją pasitikome nekaltomis šypsenomis. Užuolaidos kabojo nuleistos, apmušalų nė kvapo.